

Afetler ve Toplumsal Cinsiyet Sorunu: Kadınların Afetlerdeki Rolü ve Eşitsizlikler

Disasters and Gender Issues: Women's Role in Disasters, and Inequalities

Merve Tosun¹

Öz

Afetler, doğal ya da insan kaynaklı olaylar olarak toplumları derinden etkileyen, maddi hasara, can kaybına ve toplumsal düzenin bozulmasına neden olan felaketlerdir. Ancak bu etkiler cinsiyete göre farklılık gösterebilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirebilmektedir. Toplumsal, ekonomik ve kültürel kırılğanlıklar nedeniyle kadınlar, afet süreçlerinde daha dezavantajlı bir konumda kalmaktadır. Bu durum, afetlere hazırlık, müdahale ve iyileşme aşamalarında toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların hayata geçirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amacı, mevcut literatürden elde edilen veriler ışığında, kadınların afetlerdeki rollerini ve karşılaştıkları toplumsal eşitsizlikleri incelemektir. Çalışmada, toplumsal cinsiyet perspektifinin afet yönetimi politikalarına entegre edilmesinin önemi vurgulanmakta; bu tür politikaların, kadınların afetlerden orantısız şekilde etkilenmesini azaltabileceği ve toplumsal dayanıklılığı güçlendirebileceği savunulmaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının, afetlere hazırlık ve iyileşme süreçlerini geliştirici bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, kadınların güçlendirilmesi ve yapısal eşitsizliklerin giderilmesi, çalışmanın temel önerileri arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Toplumsal cinsiyet, Kadın, Cinsiyet eşitsizlikleri, Risk algısı.

Abstract

Disasters are calamities, either natural or anthropogenic, that deeply impact societies by causing material damage, resulting in fatalities, and disrupting social order. However, these impacts vary by gender and exacerbate gender inequalities. Due to social, economic, and cultural vulnerabilities, women find themselves in a more disadvantaged position during disaster processes. This situation highlights the necessity of implementing gender-sensitive approaches throughout the phases of preparedness, intervention, and recovery from disasters. The aim of this study is to examine the roles of women in disasters and the social inequalities they encounter based on data obtained from existing literature. The study emphasizes the importance of integrating a gender perspective into disaster management policies, arguing that such policies can reduce the disproportionate impact of disasters on women and strengthen social resilience. Additionally, it is noted that achieving gender equality has a developmental effect on the processes of disaster preparedness and recovery. In this context, the study's primary recommendations include empowering women and addressing structural inequalities.

Keywords: Disaster, Gender, Women, Gender inequalities, Risk perception.

Atıf/Citation: Tosun, M. (2024). Afetler ve Toplumsal Cinsiyet Sorunu: Kadınların Afetlerdeki Rolü ve Eşitsizlikler. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 581-614.

¹ Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, tsnmerv@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5915-7454.

Extended Abstract

Disasters significantly affect society, often exacerbating gender inequalities, with women experiencing greater negative consequences than men. Studies attribute these negative impacts to pre-existing socioeconomic and gender-based inequalities. These disparities are particularly evident in underdeveloped countries or areas with lower socioeconomic status, where gender roles further marginalize women, increasing their vulnerability and mortality rates during disasters. In such cases, these mortality rates are perceived not as natural occurrences but as consequences of patriarchal structures that disproportionately affect women's ability to cope with disasters. This article employs content analysis to explore women's roles in disasters, and the inequalities they face, examining physical, social, and economic vulnerabilities.

Physical vulnerability manifests itself in diverse forms during disasters. Statistically, notable gender differences exist in mortality rates, with pregnant women and those with children being especially vulnerable. Women, often prioritizing their families during emergencies, may delay their own safety, thereby elevating their risk of physical harm. Furthermore, gender norms in certain societies discourage women from engaging in sports or physical activities, leaving them less equipped to act swiftly and agilely during disasters. Post-disaster conditions also impact women disproportionately, as inadequate access to hygiene products, clean water, and healthcare increases the risk of infections and diseases, such as urinary tract infections and reproductive health issues.

Social vulnerability stems largely from the caregiving responsibilities that are traditionally assigned to women. Gender roles impose the responsibility of caregiving for children, the elderly and disabled family members on women, often forcing them to stay behind during disasters, thereby increasing their vulnerability to injury or fatality. For instance, in earthquakes, many women lose their lives while trying to secure their homes or find their children, resulting in higher female mortality rates due to building collapses. Additionally, in societies with a strong patriarchal structure, women often wait for permission from male family members to evacuate or move to safer locations, which delays their escape during emergencies and increases their vulnerability. Furthermore, because women are often at home when disasters occur, they are more likely to be directly affected by building collapses and other hazards. Disasters also disrupt social order, leading to increased instances of domestic violence, with women and children being the primary victims. The stress and anxiety that disasters cause often exacerbate pre-existing social inequalities, making women more susceptible to harm.

Economic vulnerability is also a critical issue, especially in societies with stark gender inequalities. Women are more likely to be employed in informal sectors where they lack job security, social protection, and decent wages. These precarious work conditions increase their vulnerability to disasters, as they have fewer resources to fall back on. Women in poverty often live in poorly constructed homes, which are more prone to damage during disasters, further heightening their risks. Additionally, because men are typically seen as the primary breadwinners, financial aid and resources provided after disasters are often directed toward male family members, sidelining women's needs. This economic marginalization limits women's access to recovery resources, compounding their vulnerability. After a disaster, the economic strain on households increases, and women bear the brunt of this burden as caregivers and providers of unpaid domestic labor.

Addressing these gendered impacts requires a re-evaluation of traditional gender roles and norms. Women's civil society organizations and local governments have begun to create "women's living spaces" and support centers in disaster-affected areas. These initiatives aim to provide safe spaces for women, children, and other vulnerable groups, offering them access to information, support services, and resources. Such efforts are essential for reducing women's vulnerability during and after disasters. To reduce the negative impacts of disasters on women, it is crucial to address the unequal distribution of caregiving responsibilities and ensure that gender roles are reconsidered in disaster preparedness and management strategies. Empowering women through education and training in disaster risk management is the key to enhancing societal resilience. Women's active participation in disaster management, decision-making, and community leadership roles not only strengthens their position but also contributes to the overall resilience of the community.

In conclusion, disasters disproportionately affect women due to entrenched gender inequalities. Physical, social, and economic vulnerabilities rooted in traditional gender roles exacerbate women's risks during crises. Addressing these inequalities through gender-sensitive disaster preparedness, equitable resource distribution, and the empowerment of women in decision-making processes is critical. By integrating gender perspectives into disaster management, societies can reduce women's vulnerability, build a more resilient community, and foster greater gender equality in the aftermath of disasters. Empowering women is not just about protecting them; it is about ensuring that they play an active and equal role in shaping a more sustainable and just future.

Keywords: Disaster, Gender, Women, Gender inequalities, Risk perception.

Giriş

Afetler yalnızca doğal ya da insan kaynaklı olaylar değil, aynı zamanda toplumları ve toplumsal yapıları etkileyen, genellikle bir toplumun mevcut kaynaklarını aşan ve sosyal düzeni bozan süreçler olarak da tanımlanır. Afetler, beklenmeyen bir zamanda meydana gelen, toplumların ya da bireylerin yaşam alanlarına tahrip edici bir etki bırakan olaylardır (PAHO, 2000). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2023 yılı verilerine göre, Türkiye’de %39 oranında su baskını, %32 oranında orman yangını, %16 oranında deprem, %11 oranında heyelan ve %2 oranında çığ olayı meydana gelmiştir (AFAD, 2024). Özellikle 6 Şubat 2023’te Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde 7,7 ve Gaziantep’te 6,4 büyüklüğünde depremler son derece yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Bu tür doğal afet olayları, insan hayatını ve toplumları derinden etkileyen olağanüstü durumlar olup, toplumsal eşitsizliklerini derinleştirme potansiyeline sahiptir. Yoksullar, kadınlar, çocuklar, engelliler ve yaşlılar gibi kırılgan gruplar, afetlerden orantısız bir şekilde etkilenmektedir. Afetlerin sağlık üzerine etkilerini inceleyen çalışmaların çoğunda kadınların doğal afetlerden fiziksel ve psikolojik olarak erkeklere oranla daha fazla etkilendikleri görülmektedir (Alam & Rahman, 2014). Dolayısıyla bireylerin afetlerden etkilenme nedenlerinin başında toplumsal cinsiyet rolleri gelmektedir. Afetler, yalnızca doğa olayları olarak değil, toplumsal süreçler ve yapılar içinde şekillenen ve cinsiyet eşitsizlikleriyle iç içe geçmiş sosyal olgular olarak değerlendirilmektedir (Ahmad, 2018). Bu çerçevede, Ahmad’ın da belirttiği üzere (2018) afetler toplumda zaten var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini daha da derinleştiren ve “meta-eşitsizlikler” olarak adlandırılan daha geniş çaplı toplumsal eşitsizliklerin bir yansıması olarak görülmektedir.

Afetler, var olan toplumsal eşitsizlikleri daha görünür ve yoğun hale getirmektedir. Bu yönüyle mevcut toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirebilmekte, kadınların ve diğer dezavantajlı grupların kırılganlıklarını arttırmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle daha kırılgan hâle gelmektedir. Kadınların genellikle daha düşük sosyoekonomik statüye sahip olması, eğitim ve kaynaklara erişimlerinin sınırlı olması, afetlere karşı savunmasızlıklarını arttırmaktadır. Bu doğrultuda ayrımcı

sosyal, kültürel ve yasal uygulamalar, kadınların afetlerden etkilenme ihtimalini artıran başlıca faktörlerdir (Habtezion, 2013). Kadınların afetlerde çaresiz gruplar olarak görülmesi, onların afetler karşısında yaşayabilecekleri risklerin azaltılması ve afet sonrası yönetimde oynayabilecekleri önemli rollerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır (Eşik, 2023). Birçok çalışmada afetlerin insanlar üzerindeki zarar verici etkisinin eşit dağılım göstermediği; bu eşitsizliklerin nedenleri arasında sosyoekonomik faktörler ve toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan yapısal dengesizliklerin bulunduğu vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinden ve sosyoekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan bu farklılığın düşük sosyoekonomik düzeyi olan, gelişmemiş ülkelerde daha fazla arttığı görülmektedir (Cannon, 1994). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar, afet sırasında kadınların ölüm oranlarını artırmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği yaratan bu ölüm oranları doğal olmaktan ziyade ataerkil süreçlerin uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır (MacDonald, 2005). Kadınların ev içi rollerine sıkıştırılması, afet anında güvenli alanlara ulaşma ya da tehlikeden kaçma şanslarını sınırlarken, geleneksel cinsiyet normları da afet sonrasında yeniden yapılanma süreçlerine katılımlarını engellemektedir. Ayrıca, kurtarma ve yardım çalışmalarında toplumsal cinsiyetin göz ardı edilmesi, kadınların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasına ve kriz anlarında daha savunmasız bir pozisyonda kalmalarına yol açmaktadır. Bu durum, afetlerin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal sonuçlarının da cinsiyet eşitsizliği bağlamında derinleştiğini göstermektedir.

Afet eylem planlarına bakıldığında, çoğu zaman kadınların göz ardı edildiği ve planlamalarda toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratıldığı görülmektedir. Paksoy Erbaydar, İnal ve Kaya'nın "Afet Mevzuatının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi" adlı çalışmalarına göre (2019), ulusal afet mevzuatlarının %88,2'sinde toplumsal cinsiyete dair hiçbir atıf yapılmamış, %82,4'ünde kadınlar hak sahibi olarak görülmemiştir. Ayrıca mevzuatların %88,2'sinde cinsiyet körü bir dil kullanılmış, %94,1'inde toplumsal cinsiyet eşitliği veya hakları ifade eden bir ibare yer almamıştır. Yine %88,2'sinde toplumsal cinsiyet hassasiyetine sahip bir dil benimsenmemiştir (Paksoy Erbaydar, İnal & Kaya, 2019). Bu bulgular, afet yönetimi süreçlerinden kadınların sistematik olarak dışlandığını ve cinsiyet körü politikaların hâkim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kadınların afetlere karşı kırılganlıklarının göz ardı edilmesi, onların ihtiyaçlarının ve haklarının korunmamasına yol açarken, afet sonrası yeniden inşa süreçlerinde de bu eşitsizliğin sürmesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınları afetlere karşı daha kırılgan bir konuma itmekte, afetlere hazırlıklı olma ve başa çıkma kabiliyetlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Afetlerin eşit hissedilmeyen sonuçları ise mevcut toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır (Avcıoğlu & Toprakçı, 2024). Bu doğrultuda, çalışmanın amacı kadınların afetlerdeki rollerini ve karşılaştıkları toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri incelemektir. Çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin afetler üzerindeki etkisi üç ana başlık altında ele alınmaktadır; fiziksel zarar, sosyal zarar ve ekonomik zarar görülebilirlik boyutları. Son bölümde ise Türkiye ve dünya genelinde afetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir.

Fiziksel Zarar Görülebilirlik Boyutu

Afetlerdeki can kayıplarına ilişkin istatistiklere bakıldığında, cinsiyetler arasındaki ölüm oranlarında belirgin farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Neumayer ve Plümper'e (2007) göre, bu farklılıklar iki temel nedene dayanmaktadır. Birincisi, fizyolojik farklılıklar, ikincisi ise toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda, kadınların sosyoekonomik olarak erkeklerden daha dezavantajlı durumda olmaları, onların afetlerden daha fazla etkilenmesine yol açmaktadır (Neumayer & Plümper, 2007). Dolayısıyla, biyolojik faktörlerin yanı sıra toplumsal normlar ve cinsiyet rolleri de afetlerdeki ölüm oranlarında önemli bir etkiye sahiptir. Bu durum, yalnızca bireysel kırılganlıkların değil, aynı zamanda toplumdaki cinsiyetçi yapıların da afet süreçlerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Afetlerde kadına yönelik kırılganlıkların azaltılması için toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin afet yönetim planlarına dahil edilmesi, uluslararası alanda önemli bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler tarafından 2000 yılında belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG), afetlerin cinsiyetler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini sıralayarak bu konuda küresel bir farkındalık yaratmayı amaçlamıştır (DFID, 2004). Bu yaklaşım, kadınların afet durumlarında karşılaştıkları zorlukları göz

önünde bulundurarak daha etkili ve eşitlikçi yönetim stratejilerinin geliştirilmesini desteklemektedir.

Tablo 1. *Binyıl Kalkınma Hedefleri bağlamında afetlerin cinsiyet üzerindeki etkileri*

Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG)	Doğrudan Etkiler	Dolaylı Etkiler
Cinsiyet eşitliğini teşvik etmek ve kadınları güçlendirmek	-Erkekler alternatif iş aramak için göç ettiğinde, kadınlar ve kız çocukları daha fazla bakım yükü üstlenir. -Kadınlar genellikle daha az gıda tüketme gibi olumsuz başa çıkma stratejilerinin yükünü taşır.	-Acil durum programları, kadınları marjinalleştiren güç yapılarını pekiştirebilir. -Afet sonrası ev içi şiddet ve cinsel şiddet artabilir.
Anne sağlığını iyileştirmek	-Hamile kadınlar afetlerde yaralanma ve ölüm açısından yüksek risk altındadır. -Sağlık, su ve sanitasyon altyapısı zarar görür.	-Hayatta kalan anneler için artan sorumluluklar ve iş yükleri strese yol açar. -Hane halkının temiz su, gıda ve ilaca erişimi zorlaşır.
HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele etmek	-Felaket sonrası kötü sağlık ve beslenme, bağışıklığı zayıflatır. -Sağlık altyapısı zarar görür.	-Afet sonrasında sıtma veya ishal gibi bulaşıcı hastalıkların riski artar. -Afet sonrası yoksulluk ve yer değiştirme, HIV/AIDS dahil hastalıklara yakalanma riskini artırabilir.

Kaynak: DFID, 2004.

Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG), kadınların karşılaştığı zorluklarla mücadele etmeyi ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmayı amaçlasa da afetler bu hedeflere ulaşmayı zorlaştıran ciddi engeller ortaya çıkarmaktadır. Afetlerin doğrudan ve dolaylı etkileri, kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak daha fazla zorlukla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. “Cinsiyet Eşitliğini Teşvik Etmek ve Kadınları Güçlendirmek” hedefinde, afet sonrası erkeklerin alternatif iş aramak

için göç etmesi, kadınların ve kız çocuklarının bakım yükünü artırdığı görülmektedir (DFID, 2004). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretir ve kadınların kriz dönemlerinde daha fazla sorumluluk üstlenmelerine neden olur. Aynı zamanda, kadınların daha az gıda tüketme gibi olumsuz başa çıkma stratejilerini uyguladığı görülmektedir. Dolaylı etkiler ise acil durum programlarının, kadınları marjinalleştiren güç yapılarını pekiştirme riskini taşır. Ayrıca, afetler sonrası ev içi şiddet ve cinsel şiddet artışı, kadınların kırılğanlıklarını derinleştirmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar, afetlerin kadınlar üzerindeki etkilerinin hem fiziksel hem de psikolojik açıdan önemli derecede kritik olduğunu ortaya koymaktadır (Chan & Zhang, 2011). “Anne Sağlığını İyileştirmek” hedefi açısından da afetler önemli tehditler barındırmaktadır (DFID, 2004). Özellikle hamile kadınlar, afetler sırasında yaralanma ve ölüm riski açısından daha yüksek risk altındadır. Ayrıca, sağlık, su ve sanitasyon altyapısının zarar görmesi, kadınların doğum öncesi ve sonrası sağlık hizmetlerine erişimlerini zorlaştırmaktadır. Dolaylı olarak, bu süreçte annelerin artan sorumlulukları ve iş yükleri stres ve psikolojik zorluklara neden olurken, hanelerin temiz su, gıda ve ilaca erişimi daha da güçleşmektedir. Annelerin ve çocukların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da artırmaktadır. “HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Hastalıklarla Mücadele Etmek” hedefinde ise afetler, kadınların sağlık durumlarını olumsuz yönde etkileyen ciddi sonuçlar doğurmaktadır (DFID, 2004). Kötü beslenme ve sağlık altyapısının zarar görmesi, kadınların bağışıklık sistemini zayıflatırken, bulaşıcı hastalıklara karşı savunmasız duruma getirmektedir. Afet sonrası sıtma, ishal gibi bulaşıcı hastalıkların artma riski, özellikle kadınlar ve çocuklar için büyük bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca, afetlerin yol açtığı yoksulluk ve yer değiştirme gibi faktörler, HIV/AIDS gibi hastalıklara yakalanma riskini artırmaktadır (DFID, 2004). Özellikle yoksul ve marjinalleştirilmiş kadınlar, bu hastalıklarla mücadelede daha fazla zorlukla karşılaşmaktadır. Dolayısıyla afetler toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirerek kadınların sağlık, beslenme, şiddet ve bakım yükleri gibi birçok alanda daha fazla zorluk yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınların hem fiziksel hem de psikolojik sağlıklarını tehdit eden bu süreçler, afet sonrası toplumsal yapıların yeniden inşasında toplumsal cinsiyet perspektifinin göz önünde bulundurulmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Afetler toplumsal yapıların ve kırılgan grupların durumlarını derinleştirirken, özellikle hamile kadınlar dezavantajlı bir konumda kalmaktadır. Afet anında hamile kadınların hareket özgürlüğü kısıtlı olduğu için afetlerin zararlı etkilerinden daha çok etkilenmektedirler (Neumayer & Plümper, 2007). Afet sırasında hamile kadınların yeterli hareket kabiliyetine sahip olmamaları, toplumsal cinsiyet rolleri ve biyolojik durumları nedeniyle afet öncesi, sırası ve sonrasında daha büyük risklerle karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Bu, toplumsal cinsiyetin afet etkilerini nasıl şekillendirdiğini anlamak için önemli bir noktadır. Diğer taraftan afet sırasında kadınların telaş ve korku durumları, düşük yapma yahut annenin veya bebeğin ölümü ile sonuçlanmaktadır (Chew & Ramdas, 2005). Afetlerin yarattığı stres, korku ve belirsizlik gibi duygusal faktörler, kadınların fiziksel sağlıklarını doğrudan etkilemektedir (Yakıt Ak & Aslan, 2024). Yapılan çalışmalar hamile kadınların afet durumlarında hayatta kalma ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha fazla endişe duyduklarını göstermektedir (Sato vd., 2016). Türkiye Üreme Sağlığı Programı kapsamında bakıldığında ise en fazla görülen kadın ölüm nedenleri içinde anne ölümlerinin bulunduğu ortaya çıkmaktadır (Demirgöz Bal, 2014). Kadınların afet durumlarında daha fazla kayıp vermesi, toplumsal eşitsizliklerin kriz anlarında daha da derinleştiğini ve bu eşitsizliklerin sonuçlarının ölümcül olabileceğini göstermektedir. Ayrıca yetersiz beslenme ve sağlıklı gıdaya ulaşım imkanlarının kısıtlı olması kadınların üreme sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin İran'da deprem sonrası incelenen hamile kadınlarda yetersiz kilo artışı gözlenmiş, erken doğum ve ölüm oranlarında artış olduğu görülmüş; deprem öncesi ve sonrası doğan bebekler karşılaştırıldığında ise depremden sonra doğan bebeklerin ağırlığında, boyunda ve baş çevresinde azalma olduğu ortaya konmuştur (Amarpoor Mesrkanlou, vd., 2023). Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve kadına yüklenen geleneksel rollerin sağlık koşullarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Afet anında hamile kadınların özel ihtiyaçlarının yeterince göz önünde bulundurulmaması, toplumsal cinsiyet körlüğü olarak yorumlanabilir. Bu nedenle, toplumların hamile kadınlara yönelik yardım ve sağlık hizmetlerini artırmasının, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların geliştirilmesinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Afetlerin yarattığı heyecan ve stres gibi duygu durumları, çoğu zaman erkekler tarafından kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle sonuçlanmaktadır. Sosyal güvenliğin ve düzenin bozulduğu bu tür kriz anlarında, kadınlar ve çocuklar aile içi şiddetin mağduru olabilmektedir (Yalçın, 2020). Güvensiz kalan kadınlar ve çocuklar afet zamanında dışarıdan gelebilecek tehlikeye de açık konumda kalabilmektedir. Örneğin, 1999 Marmara Depremi'nden sonra, "Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma Derneği" tarafından düzenlenen "Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı"nda, pek çok çocuk ve kadının kaçırılma vakalarının yaşandığı ifade edilmiştir (Düzkan, 2016). Ayrıca, İzmit Depremzede Çocuklara Yardım Derneği Başkanı Ali Kundakçı, resmi kayıtlara göre 17 Ağustos Marmara Depremi sonrasında 62 kişiden, resmi olmayan kayıtlara göre ise 300'den fazla bireyden haber alınamadığını söylemiştir (Milliyet Gazetesi, 2019). Benzer bir durum 6 Şubat 2023 Hatay Depremi'nde de yaşanmıştır. Depremden etkilenen bölgelerde ilk günlerde güvenlikten sorumlu kurumların eksikliğinden faydalanan suç örgütlerinin faaliyet gösterdiği sosyal medyada yaygın bir şekilde dile getirilmiş; bu süreçte, kadınlar ve çocuklar karanlık sokaklarda cinsel istismar ve şiddete karşı savunmasız bırakılmıştır (Eşik, 2023). Deprem sonrasında bölgede incelemelerde bulunan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı raporunda da bu duruma dikkat çekilmiş ve afet sonrası güvenlik önlemlerinin yetersizliği nedeniyle kadın ve çocukların ciddi risk altında olduğu vurgulanmıştır (Mor Çatı, 2023). Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın yaptığı gözlem ve görüşmelere göre (2023), afet bölgelerinde kadınlar için yeterli önlemler alınmamaktadır. Yerel görevliler ise bu durumu çoğu zaman yargılayıcı bir tutumla ele almakta, bu da kadınların karşılaştığı sorunları daha da ağırlaştırmaktadır (Mor Çatı, 2023). Dolayısıyla afet sırasında kadın ve çocuklar, fiziksel ve cinsel şiddet gibi risklere daha fazla maruz kalmakta; güvenli barınaklara erişimde büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Kadınlar, toplumsal cinsiyetlerinden kaynaklı olarak daha savunmasız bir hâle gelirken, bazıları cinsel saldırıya uğrama korkusuyla sığınma evlerine başvurmaktan çekinmektedir (Davis vd., 2005). Güvenli barınaklara erişimin zor olması, kadınları şiddet ve cinsel saldırıya açık hâle getirirken, toplumsal cinsiyet rolleri de kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Afet durumlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin etkileri, spor ve beceri alanlarında da kendini göstermektedir. Spor yetenekleri, bireylerin doğal afetlere karşı dayanıklılıklarını artırmakta; iyi bir fiziksel kondisyon ve sportif becerilere sahip olmaları, afet anında hızlı ve çevik hareket etmelerini sağlamaktadır (Neumayer & Plümer, 2007). Ancak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olduğu toplumlarda, kadınların sportif faaliyetlerde bulunmaları çoğu zaman normal karşılanmamaktadır. Bu durum, kadınların afet anında dezavantajlı bir konuma düşmelerine yol açmaktadır. Örneğin, bu tür toplumlarda kadınlar genellikle yüzme bilmemekte veya yeterli tırmanma becerisine sahip olmamaktadırlar; bu da onları tsunami ve sel gibi afetler karşısında erkeklere oranla daha fazla risk altına sokmaktadır (Cannon, 2000; Oxfam International, 2005). Kadınların çeşitli spor becerilerinden yoksun kalmaları ve bu duruma zorlanmaları, afet anında savunmasız ve çaresiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, sadece sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda afetlere karşı toplumsal dayanıklılığın artırılması açısından da kritik öneme sahiptir. Kadınların spor yapmalarını teşvik eden politikalar geliştirilmesi, onların hayatta kalma becerilerini artırarak afetlere karşı daha dayanıklı hâle gelmelerine yardımcı olma ihtimalini artırmaktadır.

Afet sonrasında kadınların karşılaştığı bir diğer önemli sorun, yetersiz hijyen koşullarının sağlıkları üzerindeki olumsuz etkileridir. Hijyenik ped gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması ve temiz suyun kısıtlı olması, kadınların genital bölgelerini yeterince temizleyememelerine neden olmakta, bu da idrar yolu enfeksiyonları ve genital hastalıklar gibi sağlık sorunlarını artırmaktadır. Çin'de yapılan bir araştırmaya göre, deprem sonrası kadınlar genital enfeksiyonlar ve pelvik hastalıklara iki kat daha fazla yakalanmaktadır (Liu vd., 2010). 6 Şubat 2023'te meydana gelen Hatay depremi sonrasında da benzer bir tablo yaşanmıştır. Birçok şehirde günlerce tuvalet ve banyo bulunmamış, su, sabun ve hijyenik ped gibi temel hijyen ürünlerine erişim sağlanamamıştır (Eşik, 2023). Bu hijyen koşullarının kontrol altına alınamaması, enfeksiyon riskini daha da artırmıştır. Bunun başlıca nedenleri, depremin ilk gününden itibaren gerekli düzenlemelerin yapılmaması, insani yardım kaynaklarının etkili kullanılmaması ve acil barınma alanlarını planlama sorumluluğuna sahip kurumların görevlerini yerine getirememeleridir (Eşik, 2023).

Araştırmalar, afet sonrasında kadınların salgın hastalıklara yakalanma riskinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Garenne, 1995; Demirgöz Bal, 2014). Kadınların bu tür hastalıklara karşı daha savunmasız olması, afet sonrası yaşadıkları dezavantajları artırmaktadır. Dolayısıyla yardım malzemelerinin dağıtımı ve hizmet sunumlarında cinsiyete duyarlı yaklaşımlar eksik kaldığında, kadınlar ve kız çocuklarının ihtiyaçları göz ardı edilmekte veya ikinci plana atılmaktadır.

Afet bölgelerinde, kadın teşkilatları ve belediyeler iş birliğiyle “kadın yaşam alanları” oluşturmak için çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu alanlar, kadınlar ve çocuklar gibi eşitsiz koşullarda yaşayan bireylerin güvenli bir ortamda bir araya gelerek hakları konusunda bilgi sahibi olmalarını, farkındalık düzeylerinin artmasını ve günlük ihtiyaçlarının karşılanarak psikososyal desteğin sağlanmasını hedefleyen sosyalleşme mekânlarıdır (KÖVED, 2023). Ayrıca, halk eğitim merkezleri ve kadınlara yönelik destek merkezleri aracılığıyla fiziksel sağlığın iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM), deprem bölgesinde “kadın destek merkezleri” kurarak, depremden etkilenen bireylerin rehabilitasyon süreçlerine katkıda bulunmuş, grup çalışmaları ve psikoeğitimler düzenlemiştir (KADEM, 2023). EŞİK, Mor Çatı, KADAV, TTB ve HASUDER gibi kuruluşlar, cinsiyet eşitsizliğine dair farkındalığı artırmak için çeşitli belgeler ve raporlar hazırlamıştır. Bu çalışmalar, afet sırasında kadınlar ve kız çocuklarının cinsiyet rollerinden kaynaklanan daha fazla zorluk ve ölüm riski taşıdığına dair mevcut bilgileri daha görünür hâle getirmiştir. Ancak, 6 Şubat Depremleri sırasında bu durumun ne şekilde gelişeceği tam olarak bilinmemektedir (Umut Beşpınar & Beşpınar, 2023). Bu belirsizlik, afet yönetiminde toplumsal cinsiyetin göz ardı edilmesinin sonuçlarını açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu raporlar, 6 Şubat Depremlerinde afet kontrol süreçlerinin toplumsal cinsiyet hassasiyeti taşımadığı ve kadın ihtiyaçlarını dikkate alan bir yaklaşım benimsenmediğini göstermektedir (Umut Beşpınar & Beşpınar, 2023). Dolayısıyla kadınların afetlerdeki fiziksel zarar görülebilirliklerini azaltmak veya ortadan kaldırmak için tüm kurumların ve derneklerin birlikte hareket etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu iş birliği, afet yönetiminde cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik daha kapsayıcı ve etkili bir yaklaşımın geliştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Afet durumlarında, cinsiyet farklılıkları erkeklerin ölüm oranlarını artırabilmektedir. Genellikle kadınların daha yüksek ölüm oranlarına sahip olduğu gözlemlense de erkekler kendilerini “daha güçlü cinsiyet” olarak görüp kahramanca kurtarma eylemleri sergileme beklentisi taşımaktadırlar (Habtezion, 2013). Örneğin, 1998’de Amerika’da meydana gelen Mitch Kasırgası sırasında erkekler arasında daha fazla ölüm gerçekleşmiştir (Garenne, 1995). Bunun başlıca nedeni, erkeklerin risklerle karşılaştıklarında genellikle daha az önlem almalarıdır. Atılganlık ve pervasızlık beklentisiyle hareket eden erkekler, afet sırasında kadınlara kıyasla daha yüksek ölüm riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Talu, 2016). Bu durum, erkeklerin kalıplaşmış erkeklik normları doğrultusunda hareket ettiklerini ve bu durumun daha fazla risk almalarına yol açtığını göstermektedir. Onların bu tür riskli davranışları, hem kendi sağlık ve güvenliklerini tehdit etmekte hem de toplumsal cinsiyet normlarının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, erkekler yetkililer tarafından yapılan uyarıları dikkate almamakta ve tecrübelerine dayanarak hareket etmektedirler (Talu, 2016). Örneğin, 1991 yılında Bangladeş’te yaşanan Siklon afeti sırasında, vatandaşlara çeşitli uyarılar yapılmasına rağmen erkekler, rüzgârın hortuma dönüşme ihtimalini göz ardı ederek önlem almamışlardır (Chowdhury vd., 1993). Dolayısıyla afetlerde erkeklerin zarar görebilirliği, cinsiyetlerinden kaynaklanan toplumsal rollerle doğrudan ilişkilidir. Bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde, cinsiyet eşitliğini sağlamak için daha dikkatli bir yaklaşım gerektirmektedir. Toplumların bu tür kalıp yargıları aşması ve her bireyin, cinsiyetine bakılmaksızın, güvenlik ve sağlık açısından eşit bir şekilde korunması önemlidir.

Sosyal Zarar Görebilirlik Boyutu

Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sosyal zarar görebilirlik boyutunda, kadınların bakım sorumluluklarının özellikle öne çıktığı görülmektedir. Toplumda yaygın olan cinsiyet eşitsizlikleri, kadınların haksız bir şekilde daha fazla bakım yükü taşımasına neden olmaktadır. Yaşlılar, çocuklar ve engelli bireylerin bakımını çoğunlukla kadınlar üstlenmekte, bu da afet gibi acil durumlarda hızlı tahliyeyi zorlaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Australian Disaster Resilience Knowledge Hub, 2023). Bu durum, cinsiyet eşitsizliklerinin sadece

gündelik yaşamda değil, afet zamanlarında da kadınlar üzerinde büyük bir baskı oluşturduğunu göstermektedir. Örneğin, Ayeb-Karlsson'un (2020) yaptığı araştırmaya göre, Bangladeş'teki kadınlar, afet sırasında hane halkının güvenliğinden sorumlu hissettikleri için geride kalmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde, Butterbaugh'un (2005) çalışmasında, ABD'de Katrina Kasırgası sırasında New Orleans'ta tahliye edilen kadınların %80'inin geride bırakıldığı belirtilmiştir. Bu tür eşitsiz dağılan bakım yükünün etkileri sadece afet sırasında değil, sonrasında da devam etmektedir. Oxfam International'ın (2005) araştırmasına göre, Endonezya, Sri Lanka ve Hindistan'da gerçekleşen tsunami sonrasında ölen kadın sayısı, erkeklerden daha fazladır. Bunun nedeni ise kadınların çocuklarını ve yakın akrabalarını ararken geride kalmaları ve bu sırada hayatlarını kaybetmeleri olarak açıklanmıştır (Oxfam International, 2005). Örneğin, deprem gibi doğal afetlerde anneler, çocuklarını korumak için bedenleriyle onların üzerine kapanmakta ve ciddi yaralanmalar yaşamaktadırlar. Aynı zamanda, evin yaşlılarını ve çocuklarını güvenli alanlara taşımaya çalışırken, kendilerini koruyacak yeterli zamanı bulamamaktadırlar. Bu nedenle, acil durum planlamalarında bakım yükünün cinsiyetler arasında dengesiz dağılımının dikkate alınmaması, kadınların daha fazla risk altında kalmalarına yol açmaktadır. Afet yönetimi politikaları oluşturulurken bu eşitsizliklerin giderilmesi hem afet anında hem de sonrasında kadınların güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Kadınların afetler sırasında sosyal olarak daha fazla zarar görme riskini artıran faktörlerden biri de bazı toplumlarda giyim tarzlarına yönelik kültürel beklentilerdir. Örneğin, Pakistan, Bangladeş ve Hindistan gibi ülkelerde kadınların sıklıkla tercih ettikleri uzun elbiseler, afet anında hızlı hareket etmeyi zorlaştırabilmektedir (Ikeda, 1995). Bu tür kıyafetler koşma, yüzme ve tırmanma gibi hayati becerilerin kullanılmasını güçleştirerek, afetlerden korunma şanslarını azaltabilmektedir (Ikeda, 1995; Talu, 2016). Toplumsal cinsiyet normlarının bir parçası olarak görülen bu kıyafet beklentileri, kadınların kriz anlarında dezavantajlı bir konuma düşmesine neden olabilmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kültürel normların kadınların bedenleri üzerinde kurduğu kontrolün, sadece günlük yaşamlarında değil, hayati tehlike arz eden afet anlarında da ciddi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Kadınların afetlerde zarar görme riskini artıran bir diğer etken, ataerkil yaşam biçiminin yoğun olduğu toplum yapılarıdır. Bu toplumlarda, kadınlar erkek aile üyelerinden izin almak zorunda kalmaktadır. Toplumsal cinsiyet farklılıkları ve kültürel kuralların bir sonucu olarak, ataerkil yaşam tarzına sahip bazı toplumlarda kadınlar, eşlerinden ya da evin erkeğinden izin almadan hareket edememektedir. Afet anlarında bu durum, kadınların erkeklere bağımlı hale gelmesine ve onların rızasına bağlı kılınmasına yol açmaktadır. Örneğin, 1991'de Bangladeş'te yaşanan Siklon felaketinde birçok kadın, erkeklerin kendilerini güvenli bir yere götürmesini beklerken hayatını kaybetmiştir (Neumayer & Plümer, 2007; Talu, 2016). Kadınların böyle bir kriz anında kendi başlarına hareket edememeleri, onları hayati risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu tür kültürel kısıtlamalar, afet yönetimi süreçlerinde cinsiyet eşitsizliklerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, kamusal alanlarda da kadınlar çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bu kısıtlamalar, kadınların doğal afetler sırasında gerekli bilgilere ulaşmalarını zorlaştırabilmektedir. Örneğin, afetler öncesinde yapılan erken uyarılar genellikle kamusal alanlarda erkeklere iletilmekte ve kadınlar bu bilgilere erişememektedir (Dankelman, 2010). Bu da kadınların afet sırasında doğru önlemler almalarını engelleyerek risklerini artırmaktadır.

Kadınlar ve kız çocukları, okuryazarlık eksikliğiyle erkeklere kıyasla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır (Habtezion, 2013). Yapılan araştırmalar, okuma yazma bilmeyen bireylerin, okuryazar olanlara göre afetlerde daha fazla hayatlarını kaybettiklerini göstermektedir (Chowdhury, vd., 1993). Dünya genelinde okuma yazma bilmeyen 793 milyon kişinin üçte ikisini (508 milyon) kadınlar oluşturmaktadır (Habtezion, 2013). Ayrıca, ilkökul ve ortaokula kayıtlı erkek çocuk sayısı kız çocuklarından daha fazladır ve okula gitmeyen 115 milyon çocuğun beşte üçü kız çocuğudur (UNESCO, 2008). Bu durum, toplumsal cinsiyet farklılıklarının okuryazarlıkta da eşitsizliklere yol açtığını ve afetlerden daha fazla etkilenmelerine sebep olduğunu göstermektedir. Olası bir afet, kriz veya dışsal bir sorun sonrasında, kız çocukları sıklıkla ev işlerine yardımcı olmak ya da para kazanmak için okulu bırakmak zorunda kalmaktadırlar (Davis vd., 2005; Dünya Bankası, 2012). Deprem, sel, kasırga ve kuraklık gibi afetlerin etkilerini azaltabilmek için bilgiye, eğitime ve erken uyarı sistemlerine erişim büyük önem taşımaktadır. Ancak, kadınların düşük okuryazarlık seviyeleri, bu uyarı sistemlerine yanıt verme olasılıklarını

azaltmakta; eğitim eksikliği, karar alma süreçlerine katılımlarını ve afet müdahale örgütlerindeki temsiliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Habtezion, 2013). Bu durum, eğitimin sadece bireysel bir hak değil, aynı zamanda afet risklerini azaltmada kritik bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Okuryazarlık ve eğitim eksiklikleri, kadınların afet risklerine ilişkin farkındalık düzeylerini ve dayanıklılıklarını sınırlarken, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönündeki çabaları da sekteye uğratmaktadır.

Afetlere hazırlık ve karar alma süreçlerini olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri eğitimidir. Torani ve arkadaşlarının "Afet ve Acil Durumlarda Eğitimin Önemi" başlıklı makalesinde (2019), kadınlara yönelik afet hazırlık eğitimlerinin, özellikle çocuklar olmak üzere diğer hane fertlerinin de hazırlıklılık seviyelerini artırdığı belirtilmektedir. Çalışma, afet risklerinin yönetilmesinde eğitimin fonksiyonel ve uygun maliyetli bir araç olduğunu vurgulamaktadır (Torani vd., 2019). Eğitimin olumlu etkileri, yalnızca afet hazırlık programlarıyla sınırlı kalmamakta; örgün eğitim de bilişsel beceriler ve risk algısı gibi doğrudan, bilgiye erişim ve sosyal sermaye gibi dolaylı yollarla afet hazırlığını destekleyebilmektedir (Hoffman & Muttarak, 2017). Eğitim alan bazı kadınlar, toplumda aktif grup üyeleri hâline gelerek diğer bireyleri eğitmek için harekete geçmektedirler (Torani vd., 2019). Dolayısıyla kadınların afet eğitimi, özellikle çocuklar başta olmak üzere, ailenin diğer üyeleri arasında farkındalık ve hazırlık düzeyini artırma potansiyeline sahiptir. Bu durum, kadınların toplumsal dayanıklılığı artırmadaki kritik rolünü ortaya koymaktadır; çünkü kadınlar, aldıkları eğitimle sadece kendi yaşamlarını değil, aynı zamanda çevrelerindeki insanların da afetlere karşı daha hazırlıklı olmalarını sağlamaktadırlar.

Afet risk yönetimi ve müdahale kararlarında, kadınların görüş ve ihtiyaçları çoğu zaman yeterince dikkate alınmamaktadır. Örneğin, 30 Ekim 2020'de İzmir'de meydana gelen depremle ilgili afetzede kadınlarla yapılan görüşmelerde, kadınlar deprem sonrası yaşadıkları sorunları dile getirmişlerdir. Kadınlar, binalarda yaşanan sorunların çözümünde fikir ayrılıkları yaşandığını ve bu süreçte kadın kimliklerinden dolayı görüşlerine önem verilmediğini, hatta sözlü tacizlere maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Demirci & Avcu, 2021). Bu tür durumlar, kadınların temel ihtiyaçlarının ve endişelerinin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Oysaki, kadınlar afet risk yönetimi döngüsünün çeşitli aşamalarında toplulukların

harekete geçirilmesinde büyük bir rol oynamaktadırlar. Kadınların liderliği ve katılımı, toplumsal dayanıklılığın artmasına katkı sağlamakta ve kriz anlarında toplulukların ihtiyaçlarına daha etkili bir şekilde yanıt verilmesine yardımcı olmaktadır (Habtezion, 2013). Kadınlar, afetlerin öncesinde, afetler sırasında ve sonrasında aileleri ve toplulukları organize etmede önemli roller üstlenebilirler. Ancak, bu potansiyel çoğu zaman göz ardı edildiği için afet risk yönetimi süreçlerinde kadınların katılımı sınırlı kalmaktadır (Habtezion, 2013). Bu konuya ilişkin Tablo 2’de, kadınların afetin dört aşamasında (risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileşme) toplulukların afet riskini azaltmasına ve yönetimine nasıl katkı sağlayabileceklerine dair örnekler gösterilmiştir:

Tablo 2. *Kadınların afet riskinin azaltılması ve yönetimine katkıları*

Afet Aşaması	Kadınların Katkıları
Risk Azaltma	<ul style="list-style-type: none">-Kadınlar, sağlık ve eğitim erişimi konusundaki savunuculukları ile toplulukların kırılganlığını azaltır.-Kadınlar, çocuklarda hastalık belirtileri, su ve koku değişiklikleri gibi çevresel tehlikeleri fark etme konusunda avantajlıdır.-Kadınlar, aile ve toplum içindeki sorumluluklarından dolayı çevre hakkında geniş bilgi ve deneyimler geliştirirler. Bu bilgi, uyum çabaları için oldukça değerlidir.-Kadınlar genellikle bir afet sonrasında kimlerin risk altında olduğunu, nelerin kaybedildiğini ve nelere ihtiyaç duyulduğunu daha net görürler.
Hazırlık	<ul style="list-style-type: none">-Kadınlar cinsiyet rollerinden kaynaklı hane halklarını yönetme deneyimlerinden yola çıkarak afet yardımına katkı sağlarlar. Bu deneyimler, afet sırasında topluluk üyelerine yiyecek sağlama ve barınma merkezlerine dönüştürmesiyle sonuçlanabilmektedir.-Kadınların topluluklarının refahına olan bağlılığı, afetler sırasında kadınların örgütlenmelerine ve yardım çalışmaları yürütmelerini sağlar. Afet sonrasında ise var olan kadın örgütleri de yardım ve toparlanmaya odaklanabilir.
Müdahale	<ul style="list-style-type: none">-Arama kurtarma, acil yardım çalışmaları gibi faaliyetler sırasında kadınların katılımı, toplulukların ihtiyaçlarının daha doğru belirlenmesine yardımcı olabilir.
İyileşme	<ul style="list-style-type: none">-Kadınlar, geçici barınma, bağışlar ve tıbbi bakım gibi iyileşme faaliyetlerinde aktif rol oynayarak toplulukların normale dönmesine katkı sağlarlar.

Tablo 2, kadınların afetlerin farklı aşamalarında oynadıkları kritik rolleri ve bu süreçlere yaptıkları önemli katkıları detaylı bir şekilde göstermektedir. Afet yönetimi dört ana aşamadan (risk azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileşme) oluşur ve her bir aşamada kadınlar, topluluklarına farklı şekillerde katkı sağlarlar (Habtezion, 2013). Kadınların topluluklarının refahına olan bağlılıkları, onları daha organize ve afetlere karşı daha hazırlıklı hâle getirmektedir. Kadın örgütleri, bu süreçlerde dayanışma ve yardımlaşma ağları kurarak afetlere karşı daha etkili bir rol oynamaktadır (Habtezion, 2013). Bu, kadınların sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de ne kadar güçlü katkılar sağladıklarını ortaya koymaktadır. Afet sırasında, kadınların arama-kurtarma ve acil yardım çalışmalarına katılımı, özellikle savunmasız grupların korunması açısından kritik farklar yaratabilir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar gibi hassas grupların ihtiyaçlarını daha iyi gözlemleyebilir ve bu bilgiyi acil müdahale ekiplerine ileterek yardımların daha etkili bir şekilde yönlendirilmesini sağlayabilirler. Kadınlar, afetlerin her aşamasında sadece mağdur değil, aktif katkı sağlayan bireyler olarak öne çıkmaktadır. Kadınların karar alma süreçlerinden dışlanması, afetlerin olumsuz etkilerini artırmakta ve toplulukların iyileşme süreçlerini yavaşlatmaktadır (Habtezion, 2013). Bu nedenle, afet yönetiminde cinsiyet eşitliğinin sağlanması, toplulukların afetlere karşı daha dirençli hâle gelmesi açısından kritik bir gerekliliktir.

Kadınlar, olumsuz durumlarla başa çıkma konusunda erkeklere göre daha fazla yöntem geliştirmektedirler (Alam & Rahman, 2014). Çünkü genellikle hane içinde diğer bireylerin sağlığını ve refahını önceliklendirmektedirler. Örneğin Alam ve Rahman'ın araştırmasına göre (2014), felaketler sırasında kadınlar evsiz kalmalarına rağmen günlük işlerini sürdürmek zorunda kalmaktadır. 30 Ekim 2020'de İzmir'de meydana gelen depremde, afetzede kadınların çoğu depresyona girdiklerini, uykusuzluk, gelecek kaygısı ve çaresizlik yaşadıklarını belirtmiş, buna karşın eşlerinin bu durumu daha rahat atlattığını ifade etmişlerdir (Demirci & Avcu, 2021). Kadınlar, afetlerin yol açtığı bu tür stres, depresyon ve kaygı gibi ruh sağlığı sorunlarını daha yoğun bir şekilde deneyimleyebilirler. Ancak esneklik ve uyum sağlama becerileri sayesinde afetlerle başa çıkmada güçlü bir dayanıklılık gösterirler. Kadınların aile yönetimindeki rolleri ve topluluklara entegrasyon becerileri, afet sonrası toparlanmayı hızlandıran önemli bir etkidir. Bu bağlamda, kadınların afet yönetiminde aktif rol alması hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dayanıklılığı artırır.

Ekonomik Zarar Görebilirlik Boyutu

Afetler, cinsiyetler arasında ekonomik zarar boyutunda belirgin farklılıklar yaratmaktadır. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı'nın (TEPAV) 2023 verilerine göre, 6 Şubat 2023 Hatay depremi sonrası afetten etkilenen bölgelerde kadın istihdamı %32,8 oranında azalmıştır (TEPAV, 2023). Genç ve Gök'ün 6 Şubat Hatay depremi sonrası kadınlarla yaptığı görüşmelere göre (2023), kadınlar, erkeklerden daha fazla olumsuz etkilenmekte ve iş bulamayan ya da düşük ücretle çalışan kadınlar, önceki eşleriyle yeniden evlenmek zorunda kalabilmektedir. Ayrıca, bazı kadınlar ev işlerini yürütmek için boş zamanlarında yevmiyeli işlerde çalışmakta, konteyner kentlerde yaşamaya devam eden bu kadınlar, ev içindeki emeklerinin çok üzerinde bir çaba sarf ederek maddi gelir elde etmek amacıyla sıklıkla güvencesiz işlere yönelmektedir (Genç & Gök, 2023). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerindeki belirleyici etkisini ortaya koymaktadır. Geleneksel olarak aile içindeki bakım ve ev işlerinden sorumlu tutulan kadınlar, afet sonrası bu yükleri taşımak zorunda kalmaktadır. Yardımların azalması, onların iş yükünü artırarak geçim kaygısı ve ev ihtiyaçlarının yönetimi gibi yeni sorumluluklar eklemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bu kadınların maddi zorlukların yanı sıra duygusal ve psikolojik yüklerle de başa çıkmalarını zorlaştırmakta, bu nedenle kadınlar çeşitli yardımları toplayarak hanelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için hesaplamalar yapma çabası içindedirler (Genç & Gök, 2023). Ancak, bu çaba çoğu zaman değersizleştirilmektedir; kadınların yaptığı ev işlerinin ve sosyal sorumluluklarının toplumsal olarak yeterince tanınmaması, onların ekonomik bağımsızlıklarını elde etme çabalarını engellemektedir. Bu koşullar altında, barınma sorunları tam olarak çözülmeden düzenli bir işe gitmeyi ikinci plana atmaktadırlar (Genç & Gök, 2023). Bu durum, kadınların kariyer fırsatlarının kısıtlanmasına ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin daha da zorlaşmasına yol açmaktadır. Afet sonrası yaşanan bu süreçler, kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlenmelerini engelleyen yapısal sorunların yeniden üretildiğini göstermektedir.

Yapılan araştırmalar, afet sonrası erkeklere ekonomik olarak ücret alabilecekleri işler verilirken kadınlara maddi karşılığı olmayan gönüllü işler verildiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Japonya'da deprem

sonrasında kadınlara genellikle mutfakta gönüllü olarak çalışmalarını için fırsatlar sunulurken, erkeklere ücretli enkaz temizleme işleri teklif edilmiştir (Akbaş & Kılınc, 2024). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin iş gücü piyasasında nasıl işlediğine dair önemli bir örnektir; kadınların genellikle bakım ve ev içi işler için tercih edilmesi, onların ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini engellemektedir. Bu çifte standart, kadınların emeğinin yeterince değer görmemesiyle birleştiğinde, afet sonrası iş gücü dinamiklerini derinlemesine etkileyen yapısal eşitsizlikler yaratmaktadır. Benzer bir durum, Chowdhury ve arkadaşlarının 2022 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada da gözlemlenmiştir; Maldivler’de tsunami sonrası işlerini kaybeden kadınların erkeklere göre iş bulmada daha fazla zorluk yaşadığı ve işverenlerin genelde erkekleri işe aldığı tespit edilmiştir (Chowdhury vd., 2022). Bu, erkeklerin istihdamda öncelikli olarak değerlendirildiği bir iş ortamının oluşmasıyla ilgili ortaya çıkan toplumsal cinsiyet sorunudur. Ayrıca eşitsiz çalışma koşulları, kadınların kayıt dışı istihdam edilme ihtimallerini artırmakta; bu da onları iş güvencesi, sosyal güvenlik ve uygun ücretten mahrum bırakarak afet kırılabilirliğini artırmaktadır (Avcıoğlu & Toprakçı, 2024). Kayıt dışı çalışan bireyler, genellikle yerleşim alanlarının dışında ve daha riskli bölgelerde yaşadıkları için, özellikle depremler gibi çeşitli afet riskleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Cleveland, 2013). Kadınların ev işlerine odaklanması ve erkeklerin dışarıda çalışması, depremler sırasında kadınları daha dezavantajlı hâle getirmektedir. Ekonomik açıdan, erkekler genellikle daha dayanıklı inşa edilmiş fabrikalar veya tarım alanları gibi kamusal alanlarda çalıştıkları için enkaz altında kalma riskleri kadınlara göre daha düşüktür (Noji, 1997). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin özel alandaki dağılımının, afetlerin etkileri üzerinde belirleyici bir rol oynadığını açıkça göstermektedir.

6 Şubat 2023 Hatay depremine ilişkin yapılan saha gözlemleri, kadınların ev içindeki artan bakım yükünü açıkça gözler önüne sermektedir (Avcıoğlu & Toprakçı, 2024). Bu durum, bölgede çocuk bakımı hizmetlerinin yetersiz olmasına bağlanabilmektedir (UN Women, 2023). Kadınların ev içindeki artan bakım yükleri, toplumsal cinsiyet rollerinin kriz dönemlerinde nasıl derinleştiğini gösteren önemli bir örnektir. Geleneksel olarak kadınlara atfedilen bakım ve ev işleri sorumluluğu, afet sonrası süreçlerde daha da ağırlaşmakta, kadınlar kamu hizmetlerinin eksikliğini kapatmak için aile

ve çocuk bakımı gibi görevleri üstlenmeye zorlanmaktadır (UN Women, 2023). Bu durum ise kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını kısıtlayarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. Kadınların, ev içi bakım yükü nedeniyle dışarıda ücretli işlere yönelme olanakları azalmakta ve böylece ekonomik bağımsızlıklarını kazanma şansını engellenmektedir. Afet sonrası dönemde kadınlara yönelik bu tür yapısal eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine ve kadınların kırılganlığının artmasına neden olmaktadır.

Sosyoekonomik seviyenin, afet sonrası döneme uyum sağlama kabiliyetini artıracak finansal kaynaklara erişimde önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Kadın ve erkekler arasındaki ev içindeki eşitsiz rol dağılımı, kadınların ücretli istihdam olanaklarını kısıtlamakta ve bu durum, kadınları erkeklerin sağladığı gelire bağımlı hâle getirerek yoksulluk riskini artırmaktadır (UN Women, 2023). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yalnızca bireylerin ekonomik durumunu değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılığı ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimini de etkilediği açıktır. Dolayısıyla, afet yönetiminde cinsiyet eşitliğini sağlamak, sadece kadınların ekonomik bağımsızlığını değil, aynı zamanda toplumun genel sağlığını ve dayanıklılığını artırma açısından kritik bir öneme sahiptir.

Afet sonrasında, ailenin gelirinin azalması ve sosyal yardıma ihtiyaç duyan kişilerin artması, kadınların sorumluluklarının önemli ölçüde ağırlaştığını göstermektedir (ILO, 2022). Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kriz dönemlerinde daha belirgin hale geldiği ve kadınların ekonomik yükünün arttığı bir tablo çizmektedir. Aynı şekilde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde kadınlar sıklıkla ikincil konumda yer aldıkları için, devlet tarafından sağlanan maddi yardımlar çoğu zaman evdeki erkek bireylere verilmektedir (Chew & Ramdas, 2005). Bu durum, kadınların ekonomik bağımsızlıklarını ve sosyal güçlenmelerini engellemektedir. Örneğin, Sri Lanka'da tsunamiden etkilenen ailelere yapılan yardımlarda, yalnızca erkeklerin aile reisi olarak kabul edildiği hanelere maddi destek sağlanmış, tek başına yaşayan ya da kocası bulunmayan kadınlar bu yardımlardan mahrum bırakılmıştır (Chew & Ramdas, 2005). Bu tür uygulamalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirerek, kadınları ekonomik olarak bağımlı bir pozisyonda tutmaktadır.

Afet sonrası bir diğer ekonomik eşitsizlik ise yardımların hanelerdeki birey sayısına göre dağıtılmasında ortaya çıkmaktadır. Afetzedelere sağlanan battaniye, giyim ve gıda yardımları genellikle evdeki yetişkin birey sayısına göre hesaplanmaktadır (Chew & Ramdas, 2005). Bu hesaplama, çoğu zaman kadınların çocuklarıyla bu kaynakları paylaşmak zorunda kalmasına neden olmakta, bu da kadın ve çocukların yeterli beslenememesi ve ısınma sorunu yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır (Chew & Ramdas, 2005). Yardımların dağıtımındaki bu tür eşitsizlikler, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı ayrıcalıkları pekiştirmekte ve kadınları daha fazla mağdur etmektedir. Erkeklerle yönelik imtiyazlar, kadınların temel ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ve toplumsal sistemin daha fazla bozulmasına yol açarken, bu durum aynı zamanda kaosun artmasına ve kadınların taciz ve istismara maruz kalma riskinin yükselmesine neden olabilmektedir (Bairagi, 1986). Bairagi'nin (1986) belirttiği gibi, afetler sonrasında yardım dağıtımındaki toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, yalnızca kadınların temel ihtiyaçlarını göz ardı etmekle kalmayıp, toplumsal yapının bozulmasına, kaosun artmasına ve kadınların taciz ve istismar riskinin yükselmesine de neden olmaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin kriz anlarında nasıl daha da keskinleştiğini ve kadınların kırılganlığının nasıl arttığını açıkça göstermektedir. Bairagi'nin vurguladığı (1986) kaos ve taciz olasılıkları, afet sonrası dönemde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda fiziksel ve psikolojik güvenlik boyutunda da ciddi sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, afet sonrası yardım ve yeniden inşa süreçlerinde cinsiyete duyarlı politikaların uygulanması, kadınların güvenliğinin sağlanması ve toplumsal sistemin daha eşitlikçi bir yapıda yeniden kurulması hayati öneme sahiptir.

Afetlerdeki ekonomik zarar, teknolojik ihtiyaçlara erişimde de belirgin hâle gelmektedir. Mobil internet hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte akıllı telefonlar, afetlerde erken uyarı sistemlerinin etkinliğini artırmakta ve güvenli alanların belirlenmesi, bireylerin bu alanlara yönlendirilmesi açısından hayati bir rol oynamaktadır (Erman vd., 2021). Akıllı telefon, tablet ve bilgisayar gibi cihazlar aracılığıyla, afet sonrası hanelerin acil finansal ihtiyaçlarına dijital yollarla erişim sağlanması, özellikle finansal kuruluşların fiziki erişiminin olmadığı bölgelerde önemli avantajlar sunmaktadır (Krylova & Escobar Saenz, 2023). Ayrıca, dijital araçlar

aracılığıyla bireylere verilen eğitimler; afet sonrası hayatta kalma ve yeniden yapılanma süreçlerinde kritik bir destek sağlamaktadır. Ancak, teknolojik araçlara erişimde cinsiyet temelli eşitsizlikler dikkat çekicidir. TÜİK'in 2023 verilerine göre, erkeklerin internet kullanım oranı %90,9 iken, kadınların oranı %83,3'tür (TÜİK, 2023). Ayrıca, dünya genelinde cep telefonuna sahip olma oranı bakımından kadınların erkeklere göre %12 daha az cihaz sahibi olduğu tespit edilmiştir (Avcıoğlu & Toprakçı, 2024). Bu eşitsizlik, afet öncesi ve sonrası iletişim kaynaklarına erişimde toplumsal cinsiyet farkını derinleştirmekte, kadınları hayati bilgilere ulaşma konusunda dezavantajlı duruma düşürmektedir. Kadınların internet ve mobil cihazlara erişimde yaşadığı bu sınırlamalar, afetlerde güvenli alanlar hakkında bilgi edinme, erken uyarı sistemlerinden yararlanma ve dijital finansal desteklere ulaşma konusunda ciddi bir engel teşkil etmektedir. Kadınların daha az teknolojik cihaza sahip olması ve internet erişimindeki eşitsizlik, onları afet sırasında ve sonrasında daha kırılgan hâle getirmektedir. Bu nedenle, afet yönetimi politikalarının, kadınların dijital kaynaklara erişimini iyileştirmek ve bu teknolojik uçurumu kapatmak için özel çaba göstermesi gerekmektedir. Afetlerde dijital kapsayıcılığın artırılması, yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından değil, toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'de ve Dünyada Afetlerin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Etkisi

Türkiye ve dünya genelinde yaşanan doğal afetler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi sosyal sorunların daha da görünür hâle gelmesine yol açmaktadır. Afetlerin yol açtığı maddi kayıplar kadar, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği farklılaşmalar da kadınları ve erkekleri farklı şekillerde etkilemektedir. Afetlerin bireylerin üzerinde bıraktığı fiziksel, sosyal ve ekonomik zarar verebilirlik boyutları cinsiyetler arasında farklılıklara yol açmaktadır.

Türkiye, deprem, sel ve yangın gibi doğal afetlere sıkça maruz kalan bir ülke olup, 1999 Marmara Depremi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin afetler sırasında nasıl derinleştiğini göstermiştir. Afet durumlarında kadınlar, barınma, hijyen ve güvenlik sorunlarıyla karşılaşmanın yanı

sıra geçici barınma merkezlerinde şiddet riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Afet yönetimi süreçlerinde toplumsal cinsiyetin ihmal edilmesi, kadın ve çocukların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması yol açmaktadır. Geçici yerleşim alanlarında hijyenik ürünlerin sağlanmaması ve güvenlik kaygılarının göz ardı edilmesi, bu eşitsizliğin bir göstergesi olarak gösterilebilir. Türkiye’de afetlere yönelik politikalar geliştirilirken toplumsal cinsiyetin dikkate alınmaması, kadınların daha fazla zarar görmesine yol açmaktadır. Kadına Özgürlük ve Eşitlik Derneği’nin Hatay depremine ilişkin kadınlarla yaptığı görüşmelere göre (2023), 10 kadın içinden 6 tanesinin yemek, çamaşır yıkama, tuvalet ve hijyen imkânlarının yeterli olmadığını, ışıklandırma ve emniyet temel destek hizmetlerden yoksun olduklarını belirtmişlerdir (KÖVED, 2023). Bu kadınların %60’ının temel ihtiyaçları olan yemek, çamaşır yıkama, tuvalet ve hijyen imkânlarının yetersizliğinden şikayetçi olması, afet sonrası hizmetlerin cinsiyet duyarız bir şekilde tasarlandığını ve kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edildiğini göstermektedir. Ayrıca, ışıklandırma ve emniyet gibi temel destek hizmetlerinin eksikliği, kadınların güvenliğini tehlikeye atmaktadır (KÖVED, 2023). Afet koşullarında kadınların maruz kaldığı bu ek yükler, toplumsal cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin nasıl etkili olduğunu gösterirken, aynı zamanda bu durumun kadınların hayatta kalma ve iyileşme süreçlerini de olumsuz etkilediği ortaya çıkmaktadır.

Dünya genelinde afetlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliği farklı şekillerde kendini göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınlar, afet sonrası toplumsal yeniden yapılanma süreçlerinde daha kırılgan bir pozisyonda yer alırlar. Örneğin, Hindistan ve Bangladeş gibi ülkelerde sel felaketlerinde kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle afetlerden daha fazla zarar görmekte, afet sonrası toplumsal desteğe erişimleri de sınırlı kalmaktadır (Oxfam International, 2005). Benzer şekilde, İran’daki depremler, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine nasıl maruz kaldıklarını göstermiştir (Amarpoor Mesrkanlou vd., 2023). Deprem sonrasında kadınlara yönelik cinsel şiddet olaylarında artış gözlenmiş, barınma ve gıda yardımlarına erişimde büyük zorluklar yaşanmıştır. Gelişmekte olan geleneksel normların fazla olduğu bu bölgelerde cinsiyete yönelik eşitsizliklerin daha yoğun olarak yaşandığı görülmektedir. Bangladeş’te doğal afetler sırasında kadınlar her bölgede farklı sonuçlar yaşamakta; kıyı bölgelerinde ise sorunlar daha belirgin hâle gelmektedir.

(Alam & Rahman, 2014). Bu alanlarda yaşam daha zorlayıcıdır ve gelenekler daha baskındır. Geleneksel olarak kadınların toplumdaki alt statüsü ve sınırlı ekonomik kaynaklara erişimi, Bangladeş'te herhangi bir felaket sırasında daha yüksek risk taşımalarına neden olmaktadır (Alam & Rahman, 2014). Bu bölgelerde meydana gelen sel ve kasırgalarda kadınlar aile bireylerini bir arada tutma, afetlerden etkilenenlere bakma ve onları besleme sorumluluğunu taşımaktadır.

Afetler sonrasında kadınlar, özellikle gıda, su ve ilaç gibi yardım malzemelerini aileleri için temin etmeye daha fazla çaba gösterirler, ancak genellikle ayrımcılıkla karşılaşır. Örneğin, Hindistan'ın Tamil Nadu eyaletinde tsunami sonrasında, yaşlı kadınlar, yanlış bir şekilde daha az yiyeceğe ihtiyaç duydukları varsayılarak yardım malzemelerinden dışlanmışlardır (Alam & Rahman, 2014). Kadınların yanlış varsayımlarla yardım malzemelerinden dışlanması, toplumsal cinsiyetin yanı sıra yaş ayrımcılığını da gözler önüne sermektedir. Bu, kadınların hem cinsiyetleri hem de yaşları nedeniyle daha fazla dezavantajlı duruma düştüğünü göstermektedir. Bu bölgelerde, kadınlar pratikte evde kalmaya zorlanmakta ve aile dışındaki erkeklerle neredeyse hiç etkileşim kurmamaktadırlar. Kadınlar, aile üyelerinin bakımıyla yükümlü oldukları için, toplumsal düzende bu tür cinsiyet rolleri onlara atfedilir. Dolayısıyla toplumsal normlar, kadınların hareket özgürlüğünü kısıtlamakta ve onların hayatta kalma mücadelesini daha zor hâle getirmektedir. Bu bağlamda, afetler sonrası yardım süreçlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin göz ardı edilmesi, kadınların hak ettikleri yardıma ulaşmalarını engelleyerek cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmektedir. Yardım dağıtımını gibi kritik süreçlerin cinsiyet duyarlı bir şekilde ele alınmaması, kadınların ihtiyaçlarının yanlış anlaşılmasına ve dolayısıyla karşılanmamasına neden olmaktadır. Afetler az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kadınlara daha fazla hasar vermektedir. Bu bağlamda, sağlık ekipleri en zorlu koşullarda bile kaliteli sağlık hizmeti verebilecek donanımda ve eğitimde olmalıdır (ICM, 2024).

Türkiye, Hindistan, Bangladeş ve İran gibi ülkelerde afetlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkileri, bu ülkelerin toplumsal yapıları ve geleneksel normlarıyla yakından ilişkilidir. Türkiye'de kadınların toplumsal hayatta daha görünür olmasına rağmen, afet yönetiminde cinsiyetin göz ardı edilmesi, kadınların temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasına yol açmaktadır. Hindistan ve Bangladeş'te ise geleneksel cinsiyet

rollerinin güçlü etkisi, kadınları afet sonrası daha dezavantajlı bir duruma sokmakta; bu kadınlar, ev içi sorumlulukları nedeniyle kamusal yardımlara erişimde ciddi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Özellikle Bangladeş'in kıyı bölgelerinde kadınlar, yardıma erişimde ayrımcılığa uğrarken, Hindistan'da toplumsal ve yaşa dayalı ön yargılar nedeniyle temel yardım malzemelerinden dışlanmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet perspektifinin dikkate alınmadığı afet yönetimi süreçleri hem modernleşmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde kadınların ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine ve derinleşen eşitsizliklere neden olmaktadır.

Dünya genelinde afet yönetimi süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi amacıyla uluslararası kuruluşlar önemli çalışmalar yürütmektedir. Afet yönetim sürecinde kadınların aktif katılımının sağlanması, toplumsal cinsiyete duyarlı planlar ve programların oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030)", kadınların afet süreçlerine katılımını teşvik etmenin yanı sıra, cinsiyete yönelik hassasiyeti yüksek risk azaltma planlarının ve programlarının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (UCLG, 2024). Ayrıca UCLG (2024), afet sonrasındaki geçim kaynaklarının sağlanması için gerekli kapasitelerin artırılmasının önemine de dikkat çekmektedir. Kadınların, afet durumlarında aktif olarak yer almaları hem kendi ihtiyaçlarını karşılamaları hem de topluluklarının dayanıklılığını artırmaları açısından kritik bir adımdır. Ancak, ülkeler arasında uygulama farklılıkları ve gecikmelerin yaşanması, bu sürecin oldukça karmaşık olduğunu göstermektedir. Daha etkili ve kapsayıcı bir afet yönetimi için, kadınların sesinin duyulması ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması şarttır. "Sendai Çerçevesi" gibi uluslararası belgelerin sağladığı çerçeveler, bu tür cinsiyet duyarlı politikaların geliştirilmesine ve uygulanmasına zemin hazırlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Afetler, toplumu derinden sarsan olaylar olup, kadın ve erkekler üzerindeki etkileri toplumsal cinsiyet rolleri ve normları doğrultusunda farklılık göstermektedir. Kriz dönemlerinde kadınlar, toplumsal olarak daha kırılgan konumlarda yer aldıkları için afet süreçlerinde daha fazla dezavantajla karşılaşır. Bu kırılganlık, ev içi sorumlulukların büyük

ölçüde kadınlara yüklenmesinden, ekonomik bağımlılıklarından ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin köklü yapısından kaynaklanmaktadır. Kadınlar, afet yönetimi ve kurtarma operasyonlarında genellikle geri planda kalırken, bu durum hem onların güvenliğini hem de toplumun genel dayanıklılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Afetler öncesi, sırası ve sonrasında kadınların karşılaştığı zorluklar, fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutlarda erkeklerden daha farklı ve genellikle daha ağır olmaktadır. Bu durumun sebepleri arasında, kadınların çocuk, yaşlı ve engelli bakımı gibi ev içi sorumluluklarının fazla olması, eğitim ve kaynaklara sınırlı erişimleri, düşük sosyoekonomik statüleri ve toplumsal normların onları ev içinde tutma eğiliminde olması sayılabilir. Özellikle kırsal bölgelerde, kadınların afet sonrası toparlanma süreçlerine katılımı, ekonomik bağımsızlıklarının kısıtlı olması ve karar alma mekanizmalarında yer almamaları nedeniyle daha da zorlaşmaktadır. Ayrıca, afet sonrasında geçici barınma merkezlerinde kadınlar cinsel şiddet riskiyle karşı karşıya kalmakta ve bakım sorumlulukları nedeniyle daha fazla yük taşımaktadırlar.

Bu sorunların derinleşmesinin temelinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliği yatmaktadır. Geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak kadınlar afetlere hazırlık ve müdahale süreçlerinden dışlanırken, aynı zamanda afet sonrası yardımlara erişimde de ayrımcılığa uğramaktadırlar. Örneğin, hamile kadınlar temiz su, gıda ve ilaca daha fazla ihtiyaç duysalar da geleneksel normlar nedeniyle bu yardımlara ulaşmaları kısıtlanabilmektedir. Kadınların mülkiyet haklarındaki kısıtlamalar, afet sonrası yeniden inşa ve toparlanma süreçlerinde ekonomik açıdan dezavantajlı duruma düşmelerine yol açmaktadır. Ayrıca, afet sonrasında ev içi şiddet ve cinsel şiddet vakalarının artması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır.

Afet yönetiminde toplumsal cinsiyet perspektifinin benimsenmesi, kadınların risklerini azaltırken, afet süreçlerine aktif katılımlarını da artıracaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmadığı sürece, kadınların ihtiyaçları ve katkıları göz ardı edilmeye devam edecektir. Kadınların afet yönetiminde etkin bir rol alabilmesi için toplumsal cinsiyet perspektifinin afet politikalarına entegre edilmesi gereklidir. Kadınların afetlerdeki ihtiyaçlarının toplumsal cinsiyet temelinde karşılanması, aşağıdaki önerilerle desteklenebilir:

- Kadınların Bilgiye Erişiminin Artırılması: Kadınların afet risk yönetimi eğitimlerine dahil edilmesi, bilgi ve becerilerinin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Entegrasyonu: Afet yönetimi politikalarına toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi, eşitlikçi yaklaşımlar geliştirilmesine yardımcı olur.
- Kadınlara Yönelik Duyarlı Afet Hizmetleri: Afet hizmetleri, kadınların karşılaştıkları eşitsizlikleri gidermek için toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yapılandırılmalıdır.
- Güvenli Geçici Barınma Alanları: Geçici barınma alanlarında özel güvenlik önlemleri alınmalı ve sağlık hizmetlerine erişim artırılmalıdır.
- Hijyen İhtiyaçlarının Karşlanması: Kadınların hijyen ihtiyaçlarının yeterince karşılanması, afet sonrası yaşam koşullarını iyileştirecektir.
- Ekonomik Bağımsızlık ve Eğitim Stratejileri: Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını ve eğitim seviyelerini artırmaya yönelik stratejiler geliştirilmelidir.
- Adil Yardım Dağılımı: Yardımlar, evin erkeğine değil, tüm bireylerin ihtiyaçlarına yönelik olarak dağıtılmalıdır.
- Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Dahil Edilmesi: Kadınların karar alma süreçlerine aktif katılımı sağlanmalıdır.
- Cinsiyete Dayalı Veri Toplama: Cinsiyete dayalı verilerin toplanması ve analizi, daha adil kararların alınmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, bu önerilerin hayata geçirilmesi hem toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmak hem de daha dayanıklı bir toplumun inşa edilmesi noktasında önemlidir. Kadınların güçlendirilmesi, sürdürülebilir bir iyileşme sürecinin ve daha eşitlikçi bir dünyanın temel anahtarıdır. Bu durum, yalnızca kadınların yaşam kalitesini artırmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel refahını ve afetlere karşı direncini de artırır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik atılacak adımlar, sadece afet yönetimi alanında değil, genel olarak toplumun tüm kesimlerinde olumlu değişimlerin önünü açabilir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Etik Beyan: Araştırma etik beyan gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Finansal Destek: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar / References

- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2024). *2023 yılı doğa kaynaklı olay istatistikleri*. Erişim Adresi: <https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri>
- Ahmad, A. (2018). Conceptualizing disasters from a gender perspective. İçinde D. P. O' Mathúna, V. Dranseika & B. Gordijn (Ed.), *Disasters: Core concepts and ethical theories* (ss. 105-117). Springer Nature. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92722-0_8
- Yakıt Ak, E., & Aslan, E. (2024). Deprem ve kadın üreme sağlığı. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi (KASHED)*, 10(1), 43-51.
- Akbaş, E., & Kılınç, U. (2024). *Kadın kamu görevlilerinin afete müdahale ve afetle mücadele süreçlerindeki rolüne ilişkin niteliksel bir araştırma*. Ankara: Memur-Sen Konfederasyonu.
- Alam, K., & Rahman, M. H. (2014). Women in natural disasters: A case study from southern coastal region of Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 8, 68-82. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2014.01.003>
- Amarpoor Mesrkanlou, H., Ghaemmaghami Hezaveh, S., Tahmasebi, S., Nikniaz, Z., & Nikniaz, L. (2023). The effect of an earthquake experienced during pregnancy on maternal health and birth outcomes. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 17. <https://doi.org/10.1017/dmp.2022.132>
- Australian Disaster Resilience Knowledge Hub. (2023). *National Gender and Emergency Management (GEM) Guidelines*. Retrieved from: https://knowledge.aidr.org.au/media/4821/1_gem-guidelines-december-2023-1.pdf
- Avcioğlu, C., & Toprakçı, B. (2024). *Derindeki fay hattı: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği. TSKB Kalkınma Perspektifi Mart 2024*. Erişim Adresi: <https://www.tskb.com.tr/uploads/file/tskb-tce-2024.pdf>

- Ayeb-Karlsson, S. (2020). When the disaster strikes: Gendered (İm) mobility in Bangladesh. *Climate Risk Management*, 29(2). <https://doi.org/10.1016/j.crm.2020.100237>
- Bairagi, R. (1986). Food crisis, nutrition, and female children in rural Bangladesh. *Population and Development Review*, 12(2), 307-315. <https://doi.org/10.2307/1973113>
- Butterbaugh, L. (2005). Why did Hurricane Katrina hit women so hard? *Off Our Backs*, 35(9/10), 17-19. <http://www.jstor.org/stable/20838463>.
- Cannon, T. (1994). Vulnerability analysis and the explanation of 'natural' disasters. In A. Varley (Ed.), *Disasters, development and environment* (ss. 13-30). John Wiley & Sons Ltd.
- Cannon, T. (2000). Vulnerability analysis and disasters. İçinde D. J. Parker (Ed.), *Floods* (ss. 45-55). Londra: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315830889>
- Chan, K. L., & Zhang, Y. (2011). Female victimization and intimate partner violence after the May 12, 2008, *Sichuan earthquake*. *Violence Victims*, 26(3), 364-376.
- Chew, L., & Ramdas, K.M. (2005). *Caught in the storm: The impact of natural disasters on women*. The Global Fund for Women. <https://www.globalfundforwomen.org/latest/article/impact-natural-disasters>
- Chowdhury, A.M.R., Bhuyia, A.U., Choudhury, A.Y., & Sen, R. (1993). The Bangladesh Cyclone of 1991: Why so many people died. *Disasters*, 17(4), 291-304. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.1993.tb00503.x>
- Chowdhury, T. J., Arbon, P., Kako, M., Muller, R., Steenkamp, M., & Gebbie, K. (2022). Understanding the experiences of women in disasters: lessons for emergency management planning. *Australian Journal of Emergency Management*, 37(1), 72-77. <https://doi.org/10.47389/37.1.72>
- Cleveland, B. (2013). Mobilizing informal workers for urban resilience: Linking poverty alleviation and disaster preparedness. *UCLA: Institute for Research on Labor and Employment*. <https://escholarship.org/uc/item/5tf6393z>.
- Dankelman, I. (2010). *Gender and climate change: an introduction*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781849775274>
- Davis, I., De Costa, K. P., Alam, K., Ariyabandu, M. M., Bhatt, M. R., Schneider-Sliwa R., & Balsari, S. (2005). Tsunami, gender, and recovery. *South Asia Disasters*, 6, 2-15.
- Demirci, K., & Avcu, T. (2021). Afet süreçlerinde kadın bireylerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri: İzmir ili örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.

- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kashed*, 1(1), 15-28.
- DFID (Department for International Development). (2004). *Disaster risk reduction: a development concern*. Retrieved from: https://www.droughtmanagement.info/literature/DFID_disaster_risk_reduction_2004.pdf
- Dünya Bankası. (2012). *Dünya kalkınma raporu 2012: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma*. Erişim Adresi: <https://documents.worldbank.org/curated/en/753081468338506032/pdf/646650V10WDR0B0URKISH00overview02012.pdf>
- Düzkan, A. (2016). *Afet ve acil durumlarda kadın çalıştay sonuç kitabı: 16-17 Nisan 2016*. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.
- Erman, A., De Vries Robbe, S. A., Thies, S. F., Kabir, K., & Maruo, M. (2021). *Gender dimensions of disaster risk and resilience: existing evidence*. World Ban.
- Eşik (Eşitlik İçin Kadın Platformu). (2023). *6 Şubat 2023-Depremleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar*. Erişim Adresi: https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf
- Garenne, M. (1995). Sex differences in measles mortality: A world review. *International Journal of Epidemiology*, 23(3), 632-642. <https://doi.org/10.1093/ije/23.3.632>
- Genç, Ö., & Gök, B. (2023). *Depremden etkilenen kentlerde kadınların ücretli-ücretsiz emeği*. Kadın İşçi Dayanışma Derneği.
- Habtezion, S. (2013). *Gender and climate change, capacity development series, Asia and the Pacific, disaster risk reduction. United Nations Development Programme*. Retrieved from: <https://wrdd.unwomen.org/practice/resources/gender-and-climate-change-capacity-development-series-asia-and-pacific-training>
- Hoffman, R., & Muttarak, R. (2017). Learn from the past, prepare for the future: Impacts of education and experience on disaster preparedness in the Philippines and Thailand. *World Development*, (96), 32-51. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.02.016>.
- ICM (International Confederation of Midwives). (2024). *The Role of Midwives in Humanitarian Crises*. Retrieved from: <https://internationalmidwives.org/resources/role-of-the-midwife-in-disaster-emergency-preparedness/>
- Ikeda, K. (1995). Gender differences in human loss and vulnerability in natural disasters: A case study from Bangladesh. *Indian Journal of Gender Studies*, 2(2), 171-193. <https://doi.org/10.1177/097152159500200202>.

- ILO. (2022). *Gender equality and women's empowerment in the world of work in fragile, conflict and disaster settings*. Retrieved from: <https://www.ilo.org/media/374256/download>
- KADEM (Kadın ve Demokrasi Vakfı). (2023). *6 Şubat depreminden sonra bölge kadınlarına destek olduk*. Erişim Adresi: <https://kadem.org.tr/6-subat-depreminden-sonra-bolge-kadinlarinin-yaninda-olduk/>
- KÖVED (Kadına Özgürlük ve Eşitlik Derneği). (2023). *6 Şubat depremi sonrasında afet bölgesinde kadınlar kadın koalisyonu raporu*. Erişim Adresi: https://kadinkoalisyonu.org/wp-content/uploads/2024/02/6-Subat-Depremi-Sonrasinda-Afet-Bolgesinde-Kadinlar_Kadin-Koalisyonu-Raporu.pdf
- Krylova, Y., & Escobar Saenz, M. L. (2023). *Gender-Responsive entry points to strengthen financial resilience to disasters and climate shocks: Guidance note*. Erişim Adresi: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099060123165098097/p176516081db550dd0ba1c025c075c24b2f>
- Liu, S., Han, J., Xiao, D., Ma, C., & Chen, B. (2010). A report on the reproductive health of women after the massive 2008 Wenchuan earthquake, *International journal of gynaecology and obstetrics*, 108(2), 161-164. <https://doi.org/10.1016/j.ijgo.2009.08.030>
- MacDonald, R. (2005). How women were affected by the tsunami: A perspective from Oxfam. *PLoS Medicine*, 2(6), 474-475. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0020178>.
- Milliyet Gazetesi. (2019). *20 yıldır umutla bekliyorlar*. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/20-yildir-umutla-bekliyorlar-6017963>
- Mor Çatı. (2023). *Depremden etkilenen bölgede kadına yönelik şiddetle mücadele mekânizmaları*. Erişim Adresi: <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/depremden-etkilenen-bolgede-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-mekân-izmalari/>
- Neumayer, E., & Plümpert, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: The impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981–2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551-566. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>
- Noji, E. K. (1997). *The public health consequences of disasters*. Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Oxfam International. (2005). *The tsunami's impact on women*. Retrieved from: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/115038/bn-tsunami-impact-on-women-250305-en.pdf>
- PAHO (Pan Amerikan Sağlık Örgütü). (2000). *Principles of disaster mitigation in health facilities*. Retrieved from: <https://iris.paho.org/handle/10665.2/817>

- Paksoy Erbaydar N., İnal, E., & Kaya, E. (2019). *Afet mevzuatının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi*. Paradigma Akademi.
- Sato, M., Nakamura, Y., Atogami, F., Horiguchi, R., Tamaki, R., Yoshizawa, T., et al. (2016). Immediate needs and concerns among pregnant women during and after typhoon haiyan (Yolanda). *PLoS Currents*, <https://doi.org/10.1371/currents.dis.29e4c0c810db47d7fd8d0d1fb782892c>
- Talu, N. (2016). İklim değişikliği ve toplumsal cinsiyet politika belirleme süreçleri. *Yasama Dergisi*, 33, 68-87.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). (2023). *Deprem sonrasında kadın istihdam payı %32,8 geriledi*. Erişim Adresi: <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10654>
- Torani, S., Majd, P. M., Maroufi, S. S., Dowlati, M., & Sheikihi, R. A. (2019). The importance of education on disasters and emergencies: A review article. *Journal of Education and Health Promotion*, 85(8). https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_262_18
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *İstatistiklerle kadın, 2023*. Erişim Adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675#:~:text=%C4%B0nternet%20kullanan%20kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20%83,erkeklerde%20%90%2C9%20oldu](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2023-53675#:~:text=%C4%B0nternet%20kullanan%20kad%C4%B1nlar%C4%B1n%20oran%C4%B1%20%83,erkeklerde%20%90%2C9%20oldu)
- UCLG (Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı). (2024). *Sendai afet risk azaltma çerçevesi (2015-2030)*. Erişim Adresi: <https://uclg-mewa.org>
- Umut Beşpınar, F., & Beşpınar, Z. (2023). 6 Şubat depremlerinin ardından toplumsal cinsiyet ve kadın hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, 81 (Deprem Özel Sayısı-I), 467-502.
- UN Women (Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadınların Güçlendirilmesi Birimi). (2023). *UN women brief on earthquake in Türkiye: Impacts and priorities for women and girls*. Retrieved from: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/un-women-brief-on-earthquake-in-turkiye-impacts-and-priorities-for-women-and-girls>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2008). *The Global literacy challenge: a profile of youth and adult literacy at the mid-point of the United Nations Decade 2003-2012*. Retrieved from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000163170>
- Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.